

3. Літературознавчий словник-довідник / Р.Т. Гром'як, Ю.І. Ковалів та ін. – К.: Академія, 1997. – 752 с.
4. Лингвистический энциклопедический словарь / Гл. ред. В.Н. Ярцева. – М.: Советская энциклопедия, 1990. – 685.
5. Сучасний словник іншомовних слів / Укл.: О.І. Скопненко, Т.В. Цимбалюк. – К.: Довіра, 2006. – 789 с.
6. Торчинська Н.М. Термінологічне мікрополе на позначення чужого мовлення // Українська термінологія і сучасність: Зб. наук пр. – Вип. VII. / Від. ред. Л.О. Симоненко. – К.: КНЕУ, 2007. – С. 237–240.
7. Торчинська Н.М. Термінологічне мікрополе на позначення чужого мовлення за кількістю учасників комунікативних актів // Наукові праці Кам'янець-Подільського державного університету: Філологічні науки. – Кам'янець-Подільський, 2007. – С. 138–142.
8. Українська мова. Енциклопедія / Редкол.: Русанівський В.М. (співголова), Тараненко О.О. (співголова), М.П. Зяблюк та ін. – 2-ге вид., випр. і доп. – К.: Укр. енцикл. ім. М.П. Бажана, 2004. – 824 с.
9. Чумаков Г.М. Синтаксис конструкцій с чужой речью. – К.: Вища школа, 1975. – 219 с.
10. Шульжук К.Ф. Синтаксис української мови: Підручник – К.: Академія, 2004. – 408 с.

УДК 811.161.242

ТОРЧИНСЬКИЙ М.М.
(Хмельницький)

ЕКСТРАЛІНГВАЛЬНА ІНФОРМАЦІЯ ЯК СКЛАДНИК ДЕНОТАТНО-КВАЛІТАТИВНОЇ ХАРАКТЕРИСТИКИ ВЛАСНИХ НАЗВ

Структура екстралінгвальної інформації про денотати має специфічні особливості для кожного окремого типу власної назви, однак в цілому складається передусім з компонентів, які вказують на місце і час виникнення або існування об'єкта, та певних квалітативних і квантитативних характеристик. Обов'язково слід наводити відомості, які допоможуть з'ясувати етимологію пропріатива.

До ознак, які лежать в основі денотатно-квалітативної систематизації власних назв, відносяться біологічні властивості об'єктів номінації, реальність їх існування, розміри і кількість денотатів, а також екстралінгвальна інформація про них.

Загальновідомо, що “семантика імені складається з інформації, яку воно несе, з його мовних, мовленнєвих і спеціальних ономастичних функцій, стилістичної й естетичної вагомості. Значення (семантика) імені – фактор його відомості, фактор екстралінгвальний... У семантиці власної назви сконцентровані і мовленнєві (адресні), й екстралінгвальні енциклопедичні (історичні, географічні) відомості, і психологічні, емоційні, афективні моменти, й ідеологічна спрямованість назви, і особливості її сприймання” [2, с. 322–323]. Таким чином, “енциклопедична інформація (комплекс відомостей про об'єкт), необхідна для введення назви у мовлення, ґрунтується на екстралінгвальних зв'язках об'єктів” [2, с. 328], безпосередньо залежить від типу власної назви й індивідуальна у кожному окремому випадку. “Основна відмінність енциклопедичного значення власної назви від лексичного значення загальної проявляється в тому, що ... воно індивідуальне для кожного мовця, бо його постійним компонентом є емоційне забарвлення” [3, с. 105]. Можливо, додатковим складником екстралінгвальної інформації можна вважати й інформаційну вартість найменування, тобто “можливість дізнатися із пропонуваного імені про ідеологічні й інші погляди і (або) суспільні та мовні відношення осіб, які дали ім'я” [1, с. 162].

Структуру такої екстралінгвальної інформації неможливо визначити в цілому, оскільки денотат будь-якого оніма може мати специфічні особливості, які нереально визначити наперед. І все-таки в цілому будова цього фрагмента денотатно-квалітативної характеристики пропріатива, на нашу думку, у найбільш загальному вигляді повинна складатися з компонентів, які досить однотипні для різних розрядів пропріальних одиниць.

Для імен, прізвищ, батьківств (якщо наявний реальний денотат цих антропонімів) – основні біографічні дані про особу (час і місце його народження, національність, освіта тощо), а також лінгвопсихологічна характеристика носія особового імені, наявність відомих тезок, фіксування в художній літературі тощо. Для прізвиськ та псевдонімів вказується час і місце його фіксування, біографічна і квалітативна характеристика денотата (саме останній опис часто допомагає встановити основний мотив номінації), ситуації, у яких вживається антропонім. Прецептороніми часто пов'язані з офіцій-

ним затвердженням посад і нагород, і ця інформація (коли і де це відбувалося, за яких обставин можливе призначення або відзнака денотата) наводиться як його екстралінгвальна характеристика. Для окремих прецепторонімів (менторонімів, антропологоноронімів) вказуються причини, які мотивували виникнення найменування, яке передбачає загальнонародне визнання заслуг об'єкта такої номінації. Для династіонімів відзначається період, протягом якого існує власна назва, можливим є перелік осіб – її носіїв і відзначення їхніх заслуг. Для катойконімів та етнонімів передусім локалізується територія або поселення, де ідентифіковані денотати, часто зазначаються суміжні регіони і характеризується співвіднесення з іншими етнічними групами (катойконімів – із національністю, етнонімів – із мовною сім'єю та іншими лінгвогенеалогічними підвидами). Менше відомостей можна навести про денотати латино-антропонімів, однак окремі біографічні дані щодо тієї чи іншої особи все-таки у довідниках фіксуються, тим паче, що в літературі переважно зустрічаються антропоформули, які стосуються відомих в історії або культурі постатей.

Для зоонімів склад такої інформації залежить від того, чи це пеконім (тоді вказується час і місце народження свійської тварини, описуються її атрибути (розміри, колір тощо), називається власник і автор клички, характеризуються умови утримання, відзначаються досягнення денотата і його батьків, особливо для породистих екземплярів), чи феронім (для диких тварин, які утримуються в зоопарках або подібних місцях, наводиться попередня інформація, доповнена відомостями про ареал проживання тварини, розміри популяції тощо, а для тварин, які проживають на волі, наводяться дані про час та місце фіксації денотата, його ознаки, причини номінації, а якщо можливо – то й автор зооніма). Для фітонімів вказується вид рослини, її місцезнаходження, перебування у приватній чи колективній власності, характерні ознаки денотата, зазначається автор номінації й обставини, які сприяли цьому процесу; можливо, описуються певні події, пов'язані з іменованою рослиною. Для вітотоваронімів (а також флоронімів) відзначається вид рослини, час і місце виведення певного сорту або виду, називається їх автор та номінатор, характеризуються основні ознаки денотата.

Виникнення міфонімів переважно хронологічно від нас віддалене, тому склад екстралінгвальної інформації про них досить обмежений (якщо відомо, вказується час і місце першої фіксації найменування; називаються найбільш відомі твори, де міфонім описується або згадується; зазначаються характерні особливості денотатів; для релігіонімів обов'язково визначається конфесія, тобто сфера поширення теонімів, ангелонімів або агіонімів).

Надзвичайно різноплановими можуть бути екстралінгвальні відомості про денотати власних географічних назв. Так, про хороніми це може бути насамперед хронотопна і квалітативна інформація (час і місце виникнення об'єкта, його розміри, ідентифікація суміжних та гіперонімних денотатів, їхні найбільш характерні ознаки, наприклад, за кольором, температурою навколишнього середовища, антропогенним чинником тощо; за наявності наводяться дані про час і автора номінації; для окремих різновидів хоронімів структура інформації доповнюється іншими компонентами: для віонімів – про початковий та кінцевий пункти; для більшості різновидів пагонімів та окремих сильвонімів – про приватну чи колективну власність на ці об'єкти тощо). Аналогічний зміст можуть мати повідомлення про ойконіми (з доповненнями про адміністративний статус), гідроніми (з доповненнями про перебування у певному басейні, довжину, наявність інших об'єктів, розташованих на його берегах; перших дослідників гідрооб'єктів), ороніми (з доповненнями про висоту або глибину, наявність або відсутність рослинного покриву, перших підкорювачів об'єктів рельєфу), батіоніми (з доповненнями про глибину знаходження та першовідкривачів), спелеоніми (з доповненнями про тип підземних об'єктів, їх першовідкривачів та дослідників), натурал-катастрофонімів (з доповненнями про наслідки катастроф, зокрема розміри завданих збитків).

Уся екстралінгвальна інформація про космоніми, на нашу думку, повинна стосуватися їхнього місцезнаходження, часу і автора відкриття космічних об'єктів, певних квалітативних і квантитативних характеристик, а також історії та функціонування таких онімів насамперед у текстах міфологічного характеру.

Менше відомостей може бути подано стосовно прагматонімів. Передусім це стосується їхнього місцезнаходження, часу спорудження або виготовлення і певних характерних особливостей. Додатково варто зазначити: 1) для архітектуронімів – авторів проектів, відомчу підпорядкованість споруд (або право на приватну власність), перелік фірм і організацій (якщо їх декілька), які знаходяться у будинку; 2) для хрематонімів – передусім творців денотатів; 3) для порейонімів – можливо, їх вантажомісткість (якщо це сприятиме з'ясуванню етимології найменування); 4) для товаронімів – смакові або технічні характеристики денотатів.

Для ідеонімів як екстралінгвальні відомості може бути подана інформація: для артіонімів – про авторів (художників, композиторів, балетмейстерів, режисерів та ін.), акторів (для спектаклів та

фільмів), час і місце створення, короткий зміст (розповідь про події, обстановку тощо, які знайшли відображення у художньому творі; якщо один із них створений на основі іншого, на кшталт: опера – поеми, кінофільм – роману, то це обов'язково відзначається в денотатно-квалітативному аналізі пропріальної одиниці); для біблійонімів – про авторів творів, час і місце їх видання, жанр, адресата, серію, обсяг, короткий зміст (для оратіонімів також – час і місце реалізації акту мовленнєвого акту); для гемеронімів – про час і місце створення і фіксування денотата, тираж (для пресонімів), певні дані про авторів (для електронімів), короткий зміст; для хрононімів – про конкретну часову характеристику, місце і учасників певної події, причини і наслідки катастроф, зокрема розміри завданих збитків (для катастрофонімів); для ідеонімів і поетонімів – про місце денотата у структурі цілісного художнього твору і відомості про нього відповідно до зазначеного вищу алгоритму.

Складниками екстралінгвальних відомостей про ергоніми може бути інформація про склад, місцезнаходження, час створення, функції, авторів найменувань тощо (структура повідомлення збігатиметься для багатьох ергонімів та прагматонімів (андомонімів) або ідеонімів (студіонімів, редакційонімів), оскільки такі пропріативи омонімічні).

Безумовно, до складу екстралінгвальних відомостей про денотат може входити і будь-яка інша інформація, яка вказує або хоча б натякає на етимологію пропріальної одиниці. Водночас решта пропозитивних компонентів, із метою економії мовленнєвих зусиль, при аналізі оніма не завжди наводиться (це залежить насамперед від мети дослідження і можливостей його автора подати таку інформацію).

Література

1. Суперанская А.В. Общая теория имени собственного. – М.: Наука, 1973. – 366 с.
2. Теория и методика ономастических исследований / А.В. Суперанская, В.Э. Сталтмане, Н.В. Подольская; отв. ред. А.П. Непокупный. – М.: Наука, 1986. – 256 с.
3. Основная система и терминология славянской ономастики (Основен систем й терминологија на словенската ономастика). – Скопье, 1983. – 414 с.

УДК 81'38.11

ТУРЧИН М.М., ТУРЧИН В.М.
(Івано-Франківськ)

СТИЛІСТИЧНО-МОРФОЛОГІЧНІ ОПОЗИЦІЇ У РОМАНАХ Е.М. РЕМАРКА “ТРИ ТОВАРИШІ”, “ЧАС ЖИТИ І ЧАС ПОМИРАТИ”, “ЧОРНИЙ ОБЕЛІСК”

Вивчення стилістично-морфологічних опозицій це – не тільки відхилення від мовної норми будь-якої граматичної форми, але й вплив на неї контексту, який разом із семантичним наповненням відіграє важливу роль для створення цілісної структури художнього тексту відповідно до ідейного змісту твору. Стилiстична характеристика частин мови визначається їх категоріальним значенням та способами організації в тексті.

Стилiстичні можливості морфологічного рівня порівняно з лексичними та синтаксичними дещо обмежені, тому що граматична структура є глибинним ярусом мови і їй властива стабільність, чітко визначений інвентар елементів. Проте стилістичне пізнання структури художнього тексту, механізмів його створення неможливе без детального аналізу не тільки лексичних або синтаксичних одиниць, але й морфологічних. У статті ми спробували сконцентрувати увагу на тому, що стилістично релевантними є не тільки відхилення від мовної норми, але й будь-яка морфологічна форма може отримати стилістичне значення під впливом контексту.

Морфологічна стилістика досліджує головним чином диференціації варіантних граматичних форм. Засоби морфології мають менше відхилень від загальномовної норми, оскільки морфологічний рівень мови виявляє значно більшу стійкість по відношенню до різних функціональних стилів, жанрів і видів усного чи писемного мовлення [2, с. 42].

Нами проведено стилістичний аналіз морфологічних форм з абсолютним стилістичним забарвленням і розглянуто стилістичну характеристику частин мови і різну частоту їх використання. Оскільки названі твори Е.М. Ремарка написані в жанрі реалістичного роману, то для них характерне намагання автора наблизити розповідь до реальних мовленнєвих ситуацій як у діалогах, так і в авторському мовленні. Морфологічні форми поза контекстом мають тільки денотативне значення, їх не можна кваліфікувати як стилістичні, тому що вони є загальноновживаними в інших функціональних стилях.